

KATECHIZACJA W DIECEZJI WARMIŃSKIEJ W LATACH 1945—1985

Treść: — I. Wierni. — II. Duchowieństwo. — III. Katechizmy. — IV. Budyńki. — V. Rządcy diecezji warmińskiej. 1. Ks. dr Teodor Bensch. 2. Ks. Wojciech Zink. 3. Ks. prof. dr hab. Stefan Biskupski. 4. Ks. bp dr Tomasz Wilczyński. 5. Ks. bp dr Józef Drzazga. 6. Ks. bp dr Józef Glemp. 7. Ks. bp dr Jan Władysław Obląk. — VI. Kuria Biskupia. — Zusammenfassung.

Katecheza jest przepowiadaniem człowiekowi Słowa Bożego, zawartego w Piśmie Św. i tradycji. Trwa ono już prawie dwa tysiące lat. Przepowiadanie to, zawierające niezienne prawdy, ciągle na nowo poznawane, dokonuje się w zmieniających się ustawicznie warunkach historycznych. Zachowując tożsamość głoszonych prawd, przekazuje się je za pomocą różnorodnych form i metod, dostosowanych do określonej epoki, środowiska, warunków materialnych i kulturowych. W historii przepowiadania Słowa Bożego następowały ustawicznie okresy dostosowywania formy przepowiadania tak, aby przekazywane prawdy i wartości moralne były łatwo i efektywnie przyswajane przez człowieka, niezależnie od miejsca i czasu, w jakim żył. Zachowywano wówczas i kontynuowano wszystko to, co nie mogło zostać zmienione lub takiej zmiany nie wymagało, a zmieniano, udoskonalano to, co w danej epoce utrudniało przepowiadanie. Każda nowa epoka odznaczała się sobie właściwymi problemami, wątpliwościami, rozwiązaniami, a nierazdko i błędami, które przepowiadanie Słowa Bożego musiało uwzględnić i skorygować; zaakcentować te prawdy Boże, które wychodziły naprzeciw człowiekowi, żyjącego w danej epoce¹.

Zadaniem niniejszego artykułu jest ukazanie katechizacji w diecezji warmińskiej w latach 1945—1985.

Dzień 30 marca 1945 r. przyjmuje się jako datę przejęcia przez władze polskie zarządu nad zdobytymi ziemiami diecezji warmińskiej figurującej w granicach powojennej Polski. Tego właśnie dnia na ratuszu w Olsztynie, siedzibie województwa, wywieszono biało-czerwoną flagę².

Obszar diecezji wynosił wówczas 24 344 km², tj. ok. 2/3 terytorium Prus Wschodnich³. Położenie geograficzne diecezji przedstawiało się następująco: od

¹ W. Więcek, Świadomość i realizacja odnowy katechetycznej Soboru Watykańskiego II w diecezji warmińskiej, *SW* 24 (1987), s. 55—238.

² A. Szorc, Dzieje diecezji warmińskiej (1243—1991), Olsztyn 1991, s. 117.

³ Tamże, s. 116.

północnego zachodu graniczyła z Zatoką Gdańską, na północy — ze Związkiem Radzieckim, na wschodzie, południowym wschodzie i na południu — z diecezją łomżyńską, na zachodzie i południowym zachodzie — z diecezją chełmińską, na południu — z diecezją płocką i na zachodzie — z diecezją gdańską⁴.

I. WIERNI

Przed 1945 r. diecezja warmińska w przeważającym stopniu była zamieszkała przez ludność protestancką. Katolicy znajdowali się w diasporze. Największe skupiska ludności katolickiej były na Warmii i Powiślu, przy czym południe Warmii i Powiśle zamieszkiwali katolicy pochodzenia polskiego, a północną część Warmii — katolicy pochodzenia niemieckiego.

W kilka miesięcy po zakończeniu działań wojennych, na skutek wysiedlenia ludności niemieckiej, na miejscu zostało zaledwie 50 tys. wiernych z siedemdziesięcioma kapłanami diecezjalnymi i sześcioma zakonnymi⁵.

Na opuszczone tereny zaczęła napływać nowa ludność. Zasiedlenie miało się odbywać w sposób kierowany. Pierwsze jednak miesiące charakteryzowało osiedlenie żywiołowe. Na tereny Prus Wschodnich ruszyła ludność z województw sąsiednich, a więc białostockiego, warszawskiego, jak również mieszkańcy pogranicza kurpiowskiego, wybierając co lepsze gospodarstwa dla siebie i znajomych⁶.

Liczba nowych osadników, wg powołanego w sierpniu 1945 r. Wydziału Osiedleńców na Okręg Mazurski, który w październiku 1945 r. przeprowadził szacunkową ewidencję, wahała się w granicach 75-90 tys. osób⁷. Natomiast dane Warmińskiej Kurii Biskupiej z września 1945 r. podają, że na teren diecezji warmińskiej przybyło ok. 300 tys. ludzi i razem z ludnością autochtoniczną diecezja warmińska we wrześniu 1945 r. liczyła 350 tys. ludności⁸.

Utworzono Państwowy Urząd Repatriacyjny, którego zadaniem było kierowanie ruchem ludności. Urząd ten miał swoje wojewódzkie i powiatowe agendy. Mimo tego przemieszczanie ludności odbywało się w trudnych warunkach. Niedostatecznie funkcjonowała administracja cywilna, niedostateczne były warunki bezpieczeństwa, jak również występowały olbrzymie trudności aprowizacyjne i transportowe.

Ludzie, którzy wagonami jechali ze Wschodu i zastanawiali się, gdzie wysiąść i się osiedlić, na stacjach dopytywali się o istnienie kościoła i duchownego. Do Korsza z całą prawie swoją parafią z diecezji wileńskiej zjechał ks. Stanisław

⁴ W. Piwowski, Praktyki religijne w diecezji warmińskiej, w: Studium Socjograficzne, Warszawa 1969, s. 50; B. Andrzejak, Katechizacja w diecezji warmińskiej za rządów ks. bpa T. Wilczyńskiego, Olsztyn 1991, s. 8 (maszynopis w archiwum Warmińskiego Studium Katechetycznego w Gietrzwałdzie).

⁵ W. Urban, Duszpasterska sieć kapłanów-repatriantów na Ziemiach Odzyskanych, Wrocław 1972, s. 118.

⁶ B. Andrzejak, j.w., s. 10.

⁷ Tamże.

⁸ W. Piwowski, j.w., s. 61.

Lachowicz. Kościół katolicki był istotnym czynnikiem stabilizacji na tych ziemiach. Proboszczowie wspólnie z wiernymi odbudowywali kościoły, dając przykład gospodarności tym, którzy tzw. Ziemie Odzyskane traktowali jako rewir łatwego zysku lub szabru. Nieodpowiedzialne zachowanie wielu przybyszów osłabiło nadwątlony brakiem kontaktów z Macierzą organizm Polaków z Warmii, Mazur i Powiśla, którzy — zrażeni do narzuconego ustroju — szybko znaleźli pełną motywację, aby opuścić ziemię ojców, zaniechać dawnych ideałów i szukać swoich szans życiowych w Niemczech Zachodnich⁹.

Po wojnie w diecezji warmińskiej rozwinęły się różne wyznania: ewangelicko-augsburskie, Zjednoczenie Kościołów Chrystusowych wyznania ewangelickiego, metodyści, badacze Pisma Św., baptyści, Kościół narodowy, Cerkiew prawosławna, filiponi i inni¹⁰.

II. DUCHOWIEŃSTWO

Po wojnie diecezja warmińska posiadała 76 księży, w tym 6 zakonnych. Wielu duchownych zginęło wskutek działań wojennych i epidemii, część została wysiedlona, znaczna liczba duchownych zginęła w obozach i łagrach sowieckich.

Tę trudną sytuację starali się ratować kapłani przybywający wraz z ludnością napływową. W większości rekrutowali się oni z Wileńszczyzny i Wołynia. Na początku 1946 r. pracowało już ogółem 140 kapłanów (przybyło 71 diecezjalnych i 36 zakonnych). Liczba ta jednak była niewystarczająca, o czym świadczą dramatyczne apele administratora apostolskiego ks. dr. Teodora Bensch¹¹. Na jego liczne prośby pozytywnie odpowiedziało duchowieństwo zakonne. Pracę duszpasterską podjęli wówczas: kanonicy regularni, jezuita, werbiści, franciszkanie, zmarłych wychwstańcy, augustianie, cystersi, michaelici, oblaci, sercanie. W pracy duszpasterskiej administrator apostolski zalecał ogromną delikatność, szczególnie w kontaktach z protestantami¹². Mając na uwadze ogromne potrzeby diecezji, już 15 sierpnia 1946 r. otwiera niższe seminaria duchowne we Fromborku i Olsztynie. Ich zadaniem było odpowiednie przygotowanie kandydatów do wyższego seminarium, które miało mieścić się w Olsztynie. Po wyremontowaniu przyznanego przez administrację wojewódzką budynku, 17 października 1949 r. została wznowiona działalność seminarium. Do tego czasu klerycy z diecezji warmińskiej odbywali formację i studia na Papieskim Wydziale Teologicznym w Pelplinie oraz w Seminarium Duchownym w Lublinie¹³.

Wg statystyk Kurii Biskupiej w Olsztynie liczba duchowieństwa w poszczególnych latach przedstawia się następująco¹⁴:

⁹ A. Szorc, j.w., s. 117.

¹⁰ J. Oblak, Z powojennych dziejów diecezji warmińskiej, w: Polonia sacra, Kraków 1956, s. 398.

¹¹ W. Urban, s. 118—119.

¹² B. Andrzejak, s. 15.

¹³ Tamże, s. 16.

¹⁴ Tamże.

Rok	1948	1949	1950	1951	1955	1956
Liczba duchowieństwa	215	222	227	241	236	261

Wzrost ten został spowodowany, jak już wspomniano, napływem kapłanów z innych diecezji Polski, jak też faktem, że od 1954 r. w szeregi kapłańskie dołączyli młodzi księża — absolwenci Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie.

Wraz ze wzrostem liczby duchowieństwa starano się jednocześnie o podniesienie poziomu życia duchowego kapłanów. Organizowano nabożeństwa i różnego typu spotkania, na których apelowano o świętość życia osobistego, jak również o gorliwość w pracy duszpasterskiej. Ci, którzy nie dali wiernym budującego przykładu, mimo braku duszpasterzy, zostali pozbawieni wykonywania funkcji kapłańskich w diecezji. W celu podniesienia poziomu intelektualnego kapłanów, organizowano kursy duszpasterskie i katechetyczne oraz wprowadzono egzaminy wikariuszowskie¹⁵.

III. KATECHIZMY

Wraz z napływem do diecezji nowej ludności i duchowieństwa zostały również przywiezione nowe katechizmy, jak np. katechizm ks. R. Filochowskiego, ks. M. Dybowskiego, ks. W. Chrobaka, ks. E. Materskiego, ks. Zaleskiego.

Troska o katechizację była jednym z zadań administratora apostołskiego. W diecezji od 1949 r. ukazują się pierwsze powojenne katechizmy autorstwa ks. T. Świrtuna, ks. J. Wojtukiewicza, ks. S. Kowalskiego, ks. Z. Baranowskiego i ks. A. Cieszyńskiego.

Katechizm dla dzieci ks. T. Świrtuna był przeznaczony dla dzieci przygotowujących się do I Spowiedzi i Komunii św. Jest to katechizm pytań i odpowiedzi¹⁶.

Ks. J. Wojtukiewicz jest twórcą katechizmów: *Ojciec nasz*, *Z Panem Jezusem*, *Mały katechizm*. *Ojciec nasz* był pomocny dla dziecka z pierwszego roku katechizacji. Książka w sposób przystępny, za pomocą obrazków, zapoznawała dziecko z najważniejszymi wydarzeniami biblijnymi z życia Pana Jezusa. Katechizm *Z Panem Jezusem* był przeznaczony dla dziecka klasy II. Starał się on rozszerzyć znane już dziecku wiadomości, pogłębić rozumienie prawd i uzupełnić je nowymi wiadomościami oraz budzić uczucia religijne. Wszystko to miało na celu doprowadzenie dziecka do I Spowiedzi i Komunii św.

Mały katechizm uzupełniał wymienione podręczniki i miał służyć jako dodatkowa pomoc w klasie II¹⁷.

¹⁵ J. Leonowicz, Listy pasterskie i pisma urzędowe ordynariuszy diecezji warmińskiej dotyczące katechizacji w latach 1945—1985, Lublin 1990, s. 102 (maszynopis w archiwum Instytutu Pastoralnego KUL-u).

¹⁶ E. Zdąnowicz, Katechizmy diecezji warmińskiej od 1945 do 1985 r. Olsztyn 1991, s. 11 (maszynopis w archiwum Warmińskiego Studium Katechetycznego w Gietrzwałdzie).

¹⁷ W. Kubik, Rozwój myśli dydaktycznej w polskiej literaturze katechetycznej w latach 1895—1970, Warszawa 1987, s. 116.

Katechizm religii katolickiej ks. S. Kowalskiego, przeznaczony dla dzieci przygotowujących się do I Spowiedzi i Komunii św., zawierał naukę o wierze, o przykazaniach, o łasce Bożej i sakramentach.

Katechizm ks. Z. Baranowskiego był podręcznikiem do nauki religii rzymskokatolickiej dla klas V-VII szkoły podstawowej.

Katechizm Życie religijne zawierał opowiadania i wykłady oparte na Piśmie św.

Ks. A. Cieszyński był autorem *Małego katechizmu*, który zawierał krótkie przygotowanie dzieci do I Spowiedzi i Komunii św.

Katechizm ks. R. Filochowskiego oraz *Mój katechizm* ks. E. Materskiego miały za zadanie przygotowanie dzieci do I Spowiedzi i Komunii św. Natomiast *Liturgia* ks. M. Dybowskiego spełniała rolę podręcznika liturgicznego, który miał służyć do kształtowania osobowości chrześcijańskiej młodzieży.

Katechezy *Nauka Boża* ks. W. Zaleskiego zostały wydane po raz pierwszy w 1959 r. Zawierają one materiał rzeczowy, dostosowany do programu nauczania z 1958 r. Główny cel katechez — to zaznajomienie ucznia z określoną wiedzą¹⁸.

W 1971 r. Konferencja Plenarna Episkopatu Polski zatwierdziła nowy program katechetyczny w Polsce: dwa programy szczegółowe w zakresie szkoły podstawowej, tj. program I i II. W diecezji warmińskiej został przyjęty program I, który nauczanie dzieli na dwa cykle i określa je następująco: cykl I — eucharystyczny, cykl II — dojrzałości. Do nauki cyklu I przygotowano podręcznik dla ucznia i dla katechety: *Bóg z nami*, a dla cyklu II — *Podręcznik metodyczny do Katechizmu religii katolickiej* dla katechety oraz *Katechizm religii katolickiej* dla ucznia¹⁹. Głównym celem katechizmu *Bóg z nami* jest doprowadzenie dziecka do pełnego uczestnictwa w Ofierze Eucharystycznej i do chrześcijańskiego życia. W *Katechizmie religii katolickiej* jest przede wszystkim mowa o działaniu Boga i Jego zbawczych planach, a dopiero na drugim miejscu o człowieku, jego obowiązkach i odpowiedzialności²⁰.

W diecezji warmińskiej dbano również o katechizację dzieci w wieku przedszkolnym, młodzieży i dorosłych. Do nauki dzieci w wieku przedszkolnym najbardziej znane są podręczniki pod red. ks. Wł. Kubika: *Jezus Chrystus z nami* oraz zeszyty katechez J. Krajdochy: *Dziękujemy Ci, Boże* i *Z Jezusem idziemy do Ojca*.

Do katechizacji młodzieży przeznaczony jest cykl katechez *Wiara i życie chrześcijanina* ks. Wł. Koski, katechizmy ks. M. Majewskiego dla szkół zawodowych oraz materiały dla młodzieży szkół średnich — liceów i techników pod red. ks. M. Majewskiego. Do katechizacji dorosłych — podręczniki: *Wiem, komu zawierzyłem* i *Zarys wiary*²¹.

Poprzez wprowadzanie w tych trudnych okresach coraz to doskonalszych katechizmów widać troskę katechizujących o poziom nauczania dzieci, młodzieży i dorosłych.

¹⁸ E. Zdanowicz, j.w., s. 21–37.

¹⁹ J. Charytański, *Podręcznik metodyczny do Katechizmu religii katolickiej*, cz. I, Warszawa 1976, s. 9.

²⁰ Tamże.

²¹ M. Majewski, *Od religii do wiary*, Kraków 1980; W. Koska, *Spotkanie z Chrystusem*, Poznań 1982.

IV. BUDYNKI

Kłęski, jakie nawiedziły Warmię w czasach nowożytnych, były małe w stosunku do zniszczeń, jakie dotknęły diecezję w ostatniej fazie II wojny światowej. Ziemia Warmii, Mazur i Powiśla była po wojnie terenem zniszczonym i wyludnionym²².

By oddać pełny obraz ówczesnej sytuacji, posłużono się relacją naocznego świadka tamtych dni, ks. dr. Stanisława Kobyłeckiego — kanclerza Kurii Biskupiej w Olsztynie: *Dnia 5 września 1945 r. wybraliśmy się z Księdzem Administratorem Apostolskim w podróż po diecezji. Jako środek lokomocji służyło nam ciężarowe auto wojskowe, które dał nam ówczesny kapelan ks. Ludwik Białek. Jechaliśmy pod osłoną 4 żołnierzy przez Jeziorany, Lidzbark Warmiński, Pieniężno, Braniewo, Frombork do Elbląga i z powrotem przez Morąg do Olsztyna. Wszędzie pustki, dosłownie pustki, miny, spustoszenie, postrach. Ludność napływająca, którą tu i ówdzie spotkaliśmy, nie rozpakowywując rzeczy, z wielką ostrożnością zatrzymywała się po drodze, a miejscowi byli pochowani. Czasem ktoś wyglądał przez okno²³.*

W takiej sytuacji konieczne było zakładanie od podstaw kościoła materialnego i żywego, co nie było łatwe, biorąc pod uwagę ogrom zniszczeń: zrujnowane kościoły, plebanie, Seminarium Duchowne w Braniewie; dom biskupi i Kuria Biskupia we Fromborku spalone.

Administrator apostolski przeniósł stolicę diecezji z Fromborka do Olsztyna. Frombork, który przed wojną w ówczesnej dużej diecezji znajdował się prawie w centrum, teraz znalazł się zupełnie na obrzeżach²⁴.

W Olsztynie nie było budynków nadających się na mieszkanie biskupa, pomieszczeń na kurię czy seminarium. Początkowo kuria mieściła się w jednopokojowym mieszkaniu administratora apostolskiego na plebanii św. Jakuba w Olsztynie, które udostępnił ks. kan. Hanowski, proboszcz parafii. Pokój ten służył jednocześnie jako prywatne mieszkanie. W wyniku starań, na początku 1946 r. ks. T. Bensch uzyskał od władz miejskich budynek na cele diecezjalne przy ul. Mariańskiej 3. W latach 1948—1950 odbudowano od fundamentów dwa budynki naprzeciw kościoła św. Jakuba, w których otwarto kancelarię parafialną, ulokowano proboszcza, wikariuszy i innych kapłanów²⁵.

Zniszczenia wojenne nie ominęły kościołów i kaplic. Kilkanaście kościołów zostało całkowicie zniszczonych, a około dwustu — mniej lub bardziej uszkodzonych i zdewastowanych.

²² A. Szorc, j.w., s. 116.

²³ W. Piwowarski, j.w., s. 60—61.

²⁴ A. Szorc, j.w., s. 118.

²⁵ J. Obłąk, Dzieje Diecezji Warmińskiej w okresie XX-lecia 1945—1965, *Nasza Przeszłość* 1965, s. 195.

V. RZĄDCY DIECEZJI WARMIŃSKIEJ

Władzę pasterską w zarządzaniu diecezją warmińską sprawowali początkowo ordynariusze nie mający sakry biskupiej. Taki stan rzeczy wynikał z nie uregulowanego aktami formalno-prawnymi statutu kościelnego polskich tzw. Ziem Odzyskanych. Jedną z przyczyn tego stało się zerwanie 12 października 1945 r. przez Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską. Stąd też nie było możliwości osiągnięcia porozumienia między Stolicą Apostolską a rządem polskim, co do utworzenia nowego podziału administracyjnego na ziemiach północnych i zachodnich Polski. Władze państwowe nie zgadzały się na ustanowienie na tym terenie polskich biskupów rezydencjalnych. Kompromisowym rozwiązaniem tego problemu były powołanie i ustanowienie zastępczej polskiej administracji kościelnej²⁶.

1. Ks. dr Teodor Bensch

Prymas Polski Augustyn kard. Hlond otrzymał w lipcu 1945 r. od Kongregacji ds. Kościelnych nadzwyczajne uprawnienia do mianowania administratorów apostolskich *ad nutum Sanctae Sedis* na ziemiach północnych i zachodnich Polski²⁷.

Dnia 16 sierpnia 1945 r. mianował administratorem apostolskim polskiej części diecezji warmińskiej profesora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ks. dr. Teodora Bensch, który już 1 września 1945 r. przybył do Olsztyna. Ks. bp Jan Obląk napisał: *zastugą dziejową Administratora Apostolskiego jest, że sprostak ogromnym trudnościom, w jakich znalazła się Diecezja Warmińska w przetomowym okresie po wojnie, i mocą swego ducha wydzwignął ją z chaosu wojennego*²⁸.

Administrator apostolski zwracał wielką uwagę na sprawy katechizacji w swojej diecezji. W rozporządzeniu o urzędzie księży dziekanów z dnia 25 kwietnia 1947 r. polecił im:

- dopilnowanie obowiązku katechizacji w każdej parafii,
- składanie sprawozdań dotyczących stosunku duchowieństwa do władz państwowych i nauczycieli,
- czuwanie, by nauczaniem religii byli objęci wszyscy uczniowie, jak też, by w stosunku między władzami oświatowymi a księżmi układały się prawidłowo²⁹.

Dnia 13 marca 1948 r., dbając o wysoki poziom katechizacji, ks. T. Bensch wydał wskazania dla księży wizytatorów nauki religii w szkołach. Zobowiązał ich, aby zwrócili uwagę na niektóre formalne elementy prowadzenia lekcji, staranne prowadzenie dziennika lekcyjnego oraz na uczestnictwo uczniów w niedzielnej Mszy św., jak również w nabożeństwach pozaliturgicznych. Wizytatorzy zobowiązani byli do nadsyłania do referatu nauczania Kurii Biskupiej miesięcznych sprawozdań³⁰.

²⁶ J. Leonowicz, j.w., s. 40.

²⁷ A. Szorc, j.w., s. 118.

²⁸ J. Obląk, j.w., s. 186.

²⁹ B. Andrzejak, j.w., s. 23.

³⁰ Tamże, s. 24.

Na rozpoczęcie nowego roku szkolnego 1950/1951 administrator apostolski w liście pasterskim o katechizacji kościelnej, skierowanym do wszystkich wiernych diecezji warmińskiej, ukazał zadania katolików świeckich w Kościele. Podkreślił, że od katolików świeckich zależy przyszłość Kościoła katolickiego, a od rodziców domagał się wychowania religijnego swoich dzieci³¹.

Dnia 26 stycznia 1951 r. decyzją rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ks. dr Teodor Bensch — administrator apostolski — zostaje siłą usunięty ze stanowiska ordynariusza diecezji warmińskiej. Wraz ze swoim wikariuszem generalnym, ks. dr. Mieczysławem Karpińskim, opuszcza diecezję³².

2. Ks. Wojciech Zink

Dnia 30 stycznia 1951 r. ks. Wojciech Zink został mianowany przez prymasa Polski ks. Stefana kard. Wyszyńskiego wikariuszem generalnym, a w marcu 1952 r. Warmińska Kapituła Katedralna wybiera go na wikariusza kapitulnego. Dopiero jednak 19 kwietnia ks. prymas wydaje dekret, w którym przyznaje ks. Wojciechowi Zinkowi prawa i obowiązki biskupa rezydencjalnego³³.

Mimo licznych obowiązków, codziennych trudności, nieprzychylności władz administracyjnych ks. W. Zink za sprawę istotną uznał nauczanie religii w diecezji. 24 listopada 1951 r. wydał list pasterski do duchowieństwa i wiernych o katechizacji szkolnej. Nawiązał w nim do zawartego 14 kwietnia 1950 r. porozumienia między rządem Polski Rzeczypospolitej Ludowej a Episkopatem Polski. Stwierdził, iż mimo tej umowy i licznych deklaracji rządu o zapewnieniu swobody spełniania praktyk religijnych, religia jest dyskryminowana lub usuwana z życia publicznego. Odwołał się do rodziców chrześcijańskich. Przypomniał im, że zaistniała sytuacja winna pobudzić ich do refleksji. Wykazał, że na rodzicach spoczywa obowiązek przekazania swoim dzieciom wychowania religijnego. Zalecał rodzicom posyłanie dzieci na katechizację przy kościołach oraz wspólne odmawianie modlitw z dziećmi³⁴. W trosce o wysoki poziom nauczania religijnego, wydał pismo do diecezjalnych i dekanalnych wizytatorów nauki religii, w którym nakazał, by w tym trudnym dla Kościoła okresie przygotowanie do I Spowiedzi i Komunii św. odbywało się przez dwa lata. Nauczaniem religii powinny również być objęte dzieci w wieku przedszkolnym³⁵.

3. Ks. prof. dr hab. Stefan Biskupski

Dnia 3 października 1953 r. władze polityczne zmusiły ks. W. Zinka do ustąpienia ze stanowiska rządcy diecezji warmińskiej. Po rozmowach przeprowadzonych przez ks. bpa Michała Klepacza, ówczesnego przewodniczącego Epi-

³¹ J. Leonowicz, s. 41.

³² *WWD* 2 (1951), s. 6.

³³ Tamże, s. 1—2.

³⁴ J. Leonowicz, j.w., s. 45.

³⁵ Tamże.

skopatu Polski, z Franciszkiem Mazurem, ministrem odpowiedzialnym za sprawy wyznaniowe, Kapituła Warmińska dokonała 13 października 1953 r. wyboru na wikariusza kapitulnego ks. Stefana Biskupskiego — profesora Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie³⁶.

Posługiwanie pasterskie ks. Stefana Biskupskiego przypadło na okres nasilonej walki z Kościołem. Aresztowano ks. prymasa Stefana kard. Wyszyńskiego, ks. bpa Czesława Kaczmarka — biskupa kieleckiego, a wielu biskupów rezydencjalnych usunięto z ich stolic biskupich.

W diecezji warmińskiej represjonowano księży i katechetki. Usuwano metodami karno-administracyjnymi religię ze szkół. Pod koniec 1953 r. 13 szkół zamieniono na szkoły Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, które miały charakter ateistyczny i wrogą wobec Kościoła kadrę nauczycielską. Od nauczania religii w szkole odsunięto pod koniec 1953 r. 47 księży i 26 katechetek³⁷.

Pomimo wielu trudności wikariusz kapitulny w marcu 1954 r. wydał zarządzenie, w którym nakazał, aby przygotowanie do I Spowiedzi i Komunii św. trwało dwa lata i było prowadzone regularnie³⁸.

W październiku 1954 r. ks. Stefan Biskupski skierował odezwę do duchowieństwa i katechetów diecezji warmińskiej, w której przypominał, że jednym z najważniejszych obowiązków duszpasterza jest nauczanie młodzieży szkolnej prawd wiary świętej i wdrażanie jej w życie, oparte na zasadach moralności. Nauczanie religii miało się odbywać przez cały rok szkolny w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Jedyne w wyjątkowych wypadkach zezwalał na katechizowanie w klasach łączonych, jak również prowadzenie religii w niedzielę po Mszy św.³⁹.

Za rządów ks. prof. Stefana Biskupskiego następowało systematyczne zmniejszanie się liczby szkół z nauką religii. Widząc tę pogarszającą się sytuację, skierował na początku roku szkolnego 1954/1955 okólnik do księży proboszczów, w którym nakazał organizowanie nauczania religii w kościołach parafialnych, filialnych, w kaplicach tych parafii, gdzie nauka religii została usunięta ze szkół. Księżą proboszczowie, którzy byli odpowiedzialni za nauczanie katechetyczne, nie mogli zatrudniać katechetek, które nie otrzymały skierowania i misji kanonicznej z referatu nauczania Kurii Biskupiej. Praca katechetek miała być opłacana z kasy parafialnej.

W wydanym 17 stycznia 1956 r. komunikacie wikariusz kapitulny zachęcał księży do tego, aby w katechizacji w większym stopniu korzystali z katechetek. Zalecał też katechizację dzieci w wieku przedszkolnym⁴⁰.

³⁶ WWD 1953–54, s. 1–2.

³⁷ B. Andrzejak, j.w., s. 29.

³⁸ AAWO-N, Teczka: ks. Biskupski — Sprawy szkolne. Dane o nauczaniu religii w diecezji warmińskiej na rok 1953–54, Olsztyn 2 XII 1953.

³⁹ J. Leonowicz, j.w., s. 48.

⁴⁰ B. Andrzejak, j.w., s. 30.

4. Ks. bp dr Tomasz Wilczyński

Zmiany polityczne, jakie nastąpiły w Polsce od października 1956 r., spowodowały, że diecezja warmińska otrzymała ordynariusza z sakrą biskupią. Stolica Apostolska mianowała biskupem olsztyńskim ks. bp. dr. Tomasza Wilczyńskiego, który 16 grudnia 1956 r. objął rządy.

Dnia 8 grudnia 1956 r., na mocy rozporządzenia ministra oświaty religia wraca do szkół jako przedmiot nadobowiązkowy⁴¹. Rodziło to kłopoty wynikające z braku odpowiednio przygotowanych sił katechetycznych. W takiej sytuacji księża proboszczowie, starając się zaradzić powstałym trudnościom, zaczęli zwracać się do referatu nauczania Kurii Biskupiej z prośbą o udzielenie misji kanonicznej osobom, które nie posiadały odpowiednich kwalifikacji. Chcąc tę sprawę wyjaśnić, bp T. Wilczyński dnia 9 stycznia 1957 r. wydał instrukcję w sprawie misji kanonicznej dla katechetek. Na mocy tego dokumentu, bez zastrzeżeń zostali uprawnieni do nauczania religii w szkole:

- wszystkie absolwentki diecezjalnych kursów katechetycznych posiadające dyplom kwalifikacyjny i zaświadczenie uprawniające do nauczania religii,
- wszystkie katechetki oraz katecheci z dyplomem katechetycznym z innych diecezji,
- byli nauczyciele religii,
- wszystkie inne osoby, z ukończoną dziewięcioklasową szkołą lub szkołą zawodową mogły uczyć religii tylko po odbyciu miesięcznego kursu katechetycznego.

Osoby nie posiadające wymaganych kwalifikacji nie mogły uzyskać misji kanonicznych⁴².

O wielkiej trosce biskupa olsztyńskiego dotyczącej nauczania religii oraz o stosunku księży do nauczycieli świadczy komunikat z 21 lutego 1957 r. polecający, by ci księża, którzy z ambony dopuścili się ataków na nauczycieli o wyraźnych przekonaniach laickich, odwołali publicznie swoje oskarżenia *dla dania moralnej satysfakcji nauczycielom i ukojenia społeczeństwa*. Zwrócił uwagę na konieczność wyznaczenia wizytatorów diecezjalnych, by mogli kontrolować jakość i sposób przekazywania nauki Chrystusowej. Wizytatorzy mieli obowiązek współpracowania z powiatowymi i miejskimi wydziałami oświaty⁴³.

Biskup Wilczyński w listach skierowanych do ks. dziekanów i listach do duchowieństwa i wiernych domagał się odpowiedniego zapewnienia warunków pracy, warunków mieszkaniowych oraz godziwych warunków materialnych dla katechetek⁴⁴.

Kościół został powołany przez Boga do wspomagania rodziców w pełnieniu ich obowiązków wychowawczych i katechetycznych — nauczał biskup olsztyński w swoich kazaniach i listach pasterskich. Podkreślał, że prawa rodziców i prawa Kościoła do wychowania religijnego i nauczania prawd wiary są pochodzenia

⁴¹ S. W y s z y ń s k i, List Prymasa w sprawie powrotu religii do szkół, w: *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946—1974*, Paryż 1975, s. 292.

⁴² J. L e o n o w i c z, j.w., s. 51.

⁴³ Tamże, s. 52—53.

⁴⁴ B. A n d r z e j a k, j.w., s. 41.

Bożego. Rodzice mają obowiązek posyłania swoich dzieci na katechizację, a te uczęszczając, powinny poznawać wiarę, uczyć się prawd o Trójcy Św., o Kościele, o sakramentach, o przykazaniach Bożych⁴⁵.

Jak już wyżej wspomniano, na mocy rozporządzenia ministra oświaty z dnia 8 grudnia 1956 r. do szkół wróciła religia jako przedmiot nadobowiązkowy. Niestety, były to tylko pozory. Już 5 sierpnia 1957 r. władze oświatowe wydały instrukcję w sprawie nauczycieli religii, w której zabroniono nauczania religii nauczycielom przedmiotów świeckich⁴⁶. Zmierzano w kierunku ponownego wyparcia religii ze szkół. W roku następnym posunięto się jeszcze dalej. Minister oświaty Bieńkowski wydał okólnik w sprawie przestrzegania zasad świeckości szkoły⁴⁷. Powołując się na tolerancję, twierdził, iż nadużyciem jest dekorowanie pomieszczeń szkolnych emblematami religijnymi, odmawianie modlitw przed i po lekcjach przedmiotów obowiązkowych, uczestnictwo nauczycieli w organizowaniu młodzieży szkolnej w nabożeństwach i pielgrzymkach. Za niedopuszczalne uznał udział nauczycieli i wychowawców szkół i innych państwowych placówek oświatowo-wychowawczych w organizowaniu wśród powierzonej młodzieży praktyk religijnych lub nawet oddziaływanie na nich w tym kierunku. Lekcje religii mogły się odbywać tylko po godzinach obowiązkowych lub przed, ale dopiero po godzinie 8⁰⁰. Nauczyciele religii mogli brać udział w posiedzeniach rady pedagogicznej tylko w tych przypadkach, gdy było to niezbędne dla uregulowania spraw związanych z nauczaniem religii w szkole. Minister oświaty w swoich wywodach powoływał się na ustalenia Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu Polski z grudnia 1956 r. W walce z nauczaniem religii w szkole minister Bieńkowski poszedł jeszcze dalej i zabronił osobom należącym do zgromadzeń zakonnych nauczania religii w szkołach państwowych⁴⁸.

Zaobserwowano nasilenie akcji tworzenia szkół świeckich, bez nauki religii. Powróciły ponownie, znane z okresu stalinowskiego, działania przeszkadzające, presja na nauczycieli, odciąganie dzieci od religii przez organizowanie obowiązkowych imprez sportowych itp. Był to wstęp do ponownego, całkowitego usunięcia religii ze szkoły. Pierwszym znakiem stało się powszechne usuwanie krzyży z izb lekcyjnych. W końcu doprowadzono do usunięcia religii ze szkół mocą ustawy sejmowej *O dalszym rozwoju oświaty i wychowania*, z dnia 15 lipca 1961 r.⁴⁹

W związku z masowym organizowaniem punktów katechetycznych przy parafiach rząd zaczął określać warunki, na jakich można było uruchomić punkt katechetyczny: mógł powstać tylko w budynkach kościelnych, a nigdy w prywatnych; nauczanie mieli prowadzić tylko księża diecezjalni; władze zastrzegaly sobie kontrolę sanitarną obiektów, w których prowadzone było nauczanie religii, domagały się umów i nadzoru inspektorów szkolnych. Starano się opłacać księży katechetów, którzy zawarli umowę z władzami oświatowymi. Przez te akcje chciano podporządkować sobie całkowicie nauczanie parafialne. 21 listopada 1961 r.

⁴⁵ AAWO-N, Teczka: Bp T. Wilczyński, Nauczanie katechetyczne. Rok 1963.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, Rok 1964.

⁴⁸ *Głos Nauczycielski* 35 (1961).

⁴⁹ *Dziennik Ustaw* 32 (1961) z 15 VII.

Ministerstwo Oświaty wydało okólnik w sprawie działalności punktów katechetycznych przy kościołach parafialnych⁵⁰.

Rząd, wydając odpowiednie instrukcje i zarządzenia, miał w terenie ludzi dyspozycyjnych, którzy wprowadzali je z wielką gorliwością w życie. Szkolny plan lekcji układano tak, by dzieci po zajęciach musiały wracać do domu, następnie po raz drugi przychodziły do szkoły, by być na lekcjach religii. Niejednokrotnie od domu dzieliły je kilometry, a powrót następował nawet po godzinie 18⁰⁰.

Wroga polityka wobec Kościoła, zmierzająca do wyrzucenia nauki religii ze szkół, napotykała wyraźny sprzeciw Episkopatu Polski. Bp Wilczyński w swoich działaniach pasterskich starał się, by religia w dalszym ciągu była jednym ze szkolnych przedmiotów. Osobiście interweniował u przewodniczącego Prezydium WRN w Olsztynie Mariana Gotowca we wrześniu 1960 r. Chciał w ten sposób zapobiec usuwaniu religii ze szkół i zaprotestować przeciwko wywieraniu presji na komitety rodzicielskie przez władze szkolne⁵¹. Wysłał też w tej sprawie 8 października 1960 r. memoriał do M. Gotowca, w którym przedstawił dowody łamania przez władze oświatowe i administracyjne praw uczniów do korzystania z nauczania religii w szkole⁵². Zilustrował to zjawisko konkretnymi danymi: w roku szkolnym 1959/1960 w woj. olsztyńskim było 894 szkół, w których nauczano religii, natomiast w roku szkolnym 1960/1961 tylko 293 szkoły. Statystyka ta potwierdzała fakt masowego usuwania religii ze szkół w większych skupiskach miejskich. Naukę religii pozostawiono jedynie w szkołach wiejskich, głównie w powiatach bartoszyckim, nidzickim i morąskim. W powiatach górowskim i mrągowskim nie utrzymała się ani jedna szkoła z nauką religii. Drastycznie zmniejszono liczbę szkół z nauczaniem religii w powiatach: piskim, szczywieńskim, biskupińskim, węgorzewskim i giżyckim⁵³.

Władze oświatowe za wszelką cenę chciały mieć wgląd w katechizację. Wydano instrukcję o wizytacji punktów katechetycznych przez władze szkolne, w myśl której miały one ingerować w metody, treść i pomoce nauczania (m.in. przez wysyłanie do parafii odpowiednich formularzy, z żądaniem składania szczegółowych sprawozdań z nauczania religii w punktach katechetycznych).

Sprzeciw biskupów polskich był ogromny, a księża proboszczowie tę akcję zbojkotowali. Groziło to konsekwencjami, takimi jak niezarejestrowanie punktu katechetycznego przez wydział oświaty, a co za tym idzie — zamknięciem punktu. W ten sposób zamknięto punkty katechetyczne w takich miejscowościach, jak np.: Bieniasze, Baluty, Książnik, Pawełki, Miłakowo, Jurki. Wówczas nauczanie prowadzone było w mieszkaniach prywatnych gospodarzy i to co miesiąc u innego, by nie narażać ich na rozmaite kary stosowane przez władze administracyjne. Prowadzony system represjonowania w wielu wypadkach odnosił niestety pożądane rezultaty. Właściciele odmawiali udostępniania swoich pomieszczeń na nauczanie religii⁵⁴.

Prześladowane były również osoby prowadzące katechizację. Po zakazie

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ AAWO-N, Teczka: Bp T. Wilczyński, j.w.

⁵² Tamże, Pismo biskupa olsztyńskiego T. Wilczyńskiego do przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie prof. M. Gotowca.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ J. Leonowicz, j.w., s. 57.

prowadzenia nauczania religii przez osoby zakonne zakazem objęto katechetki świeckie. Dość głośna była sprawa katechetki z Babiaka, którą za wykonywanie zawodu bez uprawnień skazano na sześćdziesiąt dni aresztu. Karę tę odbyła w olsztyńskim więzieniu. Podobna była sytuacja z p. Leokadią Wasilewską. Za nauczanie bez zezwolenia władz oświatowych otrzymała grzywnę w wysokości 4500 zł z zamianą na dziewięćdziesiąt dni aresztu. Kolegium ds. wykroczeń podało w uzasadnieniu, że wymierzono karę najsurowszą, ponieważ przyznała się do winy. Znała, co jej grozi, i trwała w postanowieniu dalszego katechizowania⁵⁵.

5. Ks. bp dr Józef Drzazga

Następcą na stolicy biskupiej w Olsztynie po śmierci ks. bpa Tomasza Wilczyńskiego został biskup pomocniczy ks. dr Józef Drzazga⁵⁶.

Od 7 sierpnia 1965 r. do 25 maja 1967 r. bp J. Drzazga rządził diecezją warmińską jako wikariusz kapitulny, w okresie od 25 maja 1967 r. do 28 czerwca 1972 r. jako administrator apostolski. Po uznaniu przez Stolicę Apostolską powojennych granic Polski i zatwierdzeniu przez papieża Pawła VI nowej polskiej administracji kościelnej, na mocy bulli papieskiej z 4 sierpnia 1972 r. został biskupem warmińskim⁵⁷.

Na początkowy okres posługiwania duszpasterskiego ks. bpa J. Drzazgi przypadła kolejna zmasowana fala walki z Kościołem. Kolegia orzekające przy prezydiach powiatowych i miejskich rad narodowych skazywały na wysokie kary pieniężne księży, siostry zakonne i katechetki uczące religii. Zarzucano siostronom zakonnym i katechetkom brak odpowiedniego przygotowania dydaktycznego i pedagogicznego, księżom natomiast brak dostatecznego zabezpieczenia przeciwpożarowego i niedostosowanie pomieszczeń kościelnych do prowadzenia zajęć katechetycznych. Władze oświatowe, idąc jeszcze dalej, żądały, aby parafie przedstawiały co kwartał aktualne listy uczniów uczęszczających na naukę religii. Wobec tych zjawisk bp J. Drzazga wypowiadał się wiele razy w ostrej formie, na konferencjach księży dziekanów, na spotkaniach z wizytatorami religii, katechetkami oraz w swoich listach pasterskich, podkreślając, że władze państwowe i oświatowe nie uznają zagwarantowanej ustawami zasadniczymi pełnej swobody Kościoła do katechizacji. Sprzeciwiał się, by nauczanie religii miało zależeć od jednostkowych decyzji inspektorów oświaty, ludzi często wrogo ustosunkowanych do religii katolickiej. Wizytowanie nauki religii przez inspektorów uważał za niezgodne z prawem wkroczenie w osobiste życie religijne wierzących i wynikającą stąd obawę przed możliwościami represji⁵⁸.

W roku szkolnym 1970/71 został w Polsce wprowadzony nowy program katechetyczny. Pod patronatem bpa J. Drzazgi odbywały się konferencje i kursy katechetyczne dla wszystkich nauczających religii w diecezji warmińskiej. Bp Drzazga wielokrotnie podkreślał, że nowy program głęboko i zgodnie z duchem

⁵⁵ B. Andrzejak, j.w., s. 70.

⁵⁶ *WWD* 1 (1966), s. 6.

⁵⁷ *WWD* 6 (1972), s. 224–226.

⁵⁸ *WWD* 1 (1974), s. 49.

Soboru Watykańskiego II sięga prawd Objawionych. Katecheza zaś ma umożliwiać zrozumienie historii zbawienia, tajemnicy Kościoła i własnego miejsca człowieka w powszechnych dziejach i zadaniach Kościoła. Katecheza ma włączyć ucznia we wspólnotę Kościoła na szczeblu parafii i diecezji⁵⁹.

W ciągu swego trzynastoletniego posługiwania jako rządcą diecezji warmińskiej bp J. Drzazga z wielką troską wskazywał na konieczność objęcia katechizacją wszystkich uczniów. Zwrócił też uwagę na konieczność katechizowania dzieci w wieku przedszkolnym, bo przeżycia religijne w tym wieku decydują o życiu chrześcijańskim człowieka. Za katechizację odpowiedzialni są kapłani, siostry zakonne i katechetki, którzy w swojej pracy winni się odznaczać miłością pedagogiczną i pomysłowością. Przypominał rodzicom, że do ich zadań należy dzielenie się Ewangelią z dziećmi, poprzez nauczanie pacierza i podstawowych prawd wiary⁶⁰.

6. Ks. bp dr Józef Glemp

Dnia 6 marca 1979 r. papież Jan Paweł II mianował biskupem warmińskim ks. dr. Józefa Glempla. Swoje pasterskie posługiwanie w diecezji warmińskiej sprawował do 10 lipca 1981 r., kiedy to papież ustanowił go arcybiskupem metropolii gnieźnieńsko-warszawskiej i prymasem Polski.

Sprawę katechizacji biskup warmiński uznał za najważniejsze posłannictwo Kościoła we współczesnym świecie. Podkreślał, że *czasy współczesne stwierdzają, jak potężną ostoję prawdy i rzeczywistej kultury stanowią słowa żywota wiecznego głoszone słowami kapłanów, katechetek i katechetów. Gdyby zabrakło tego nauczania, młodzież wpadłaby w otchłań zwyrodnienia i całkowitego zepsucia*⁶¹.

Dnia 9 maja 1980 r. biskup warmiński wydał dekret, w którym postanowił, że wszyscy katecheci rozpoczynający pracę na terenie diecezji zobowiązani są do prowadzenia konspektów, które mają być sprawdzane przez wizytatorów diecezjalnych i dekanalnych, a po zakończeniu roku szkolnego — przez księży dziekanów dostarczone do Wydziału Nauki Chrześcijańskiej⁶².

Z racji początku roku katechetycznego 1980/1981 wzywał katechetów w liście pasterskim do gorliwej pracy, szczególnie w pierwszych tygodniach nauczania. Obowiązek zorganizowania katechizacji spoczywa na kapłanach, a rodzice winni przekazywać żywy katechizm przez wspólną modlitwę, życie sakramentalne i praktykę chrześcijańskiej miłości⁶³.

⁵⁹ WWD 5 (1977), s. 278.

⁶⁰ WWD 6 (1978), s. 260—261.

⁶¹ WWD 4 (1979), s. 106—107.

⁶² WWD 4 (1966), s. 194.

⁶³ WWD 5 (1980), s.226.

7. Ks. bp dr Jan Władysław Obłąk

Działalność ks. bpa J. Obłąka w pracy katechetycznej należy rozpatrywać podwójnie: jako przewodniczącego Wydziału Nauki Chrześcijańskiej Kurii Biskupiej i jako biskupa warmińskiego. Poniżej zostanie przedstawiona działalność ks. bpa J. Obłąka jako biskupa warmińskiego.

Dnia 18 kwietnia 1982 r. ks. bp J. Obłąk — wikariusz kapitulny objął swoje posługiwanie duszpasterskie w diecezji warmińskiej jako biskup warmiński.

W swoich listach pasterskich wyraźnie określił zadania i cele, które stoją przed katechezą, która zmierza przede wszystkim do tego, by dzieciom i młodzieży w najprzystępniejszy sposób przedstawić Osobę i Orawdę Jezusa Chrystusa. Rozpoczęcie nowego roku katechetycznego powinna poprzedzać spowiedź, Msza św. i udzielenie specjalnego błogosławieństwa. Wzywał do odwagi przez chodzenie na katechizację od pierwszego dnia i odkrywanie na nowo skarbu wiary, złożonego w naszej Ojczyźnie od przeszło tysiąca lat⁶⁴.

Działalność biskupa warmińskiego wypadła w skomplikowanej sytuacji — w kilka miesięcy po wprowadzeniu stanu wojennego — którą to cechowały takie niekorzystne zjawiska, jak: odsuwanie w życiu społecznym młodzieży, rozrywanie więzi międzypokoleniowych, masowa emigracja młodych, wykształconych ludzi, do krajów uprzemysłowionych. Tym niekorzystnym procesom towarzyszył również dający się odczuć brak zainteresowania życiem religijnym i prawdami Bożymi w tych kręgach, które wykorzystały kryzys do wzbogacenia się, często drogą nieuczciwą, poprzez układy, znajomości⁶⁵.

Rok 1985 został ogłoszony przez ONZ jako Międzynarodowy Rok Młodzieży. W swoim ostatnim liście pasterskim o katechizacji biskup warmiński, nawiązując do orędzia Jana Pawła II *Do młodych całego świata*, zachęcał młodzież, aby tam szukała odpowiedzi na nurtujące ją pytania.

VI. KURIA BISKUPIA — REFERAT NAUCZANIA — WYDZIAŁ NAUKI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ

We wrześniu 1945 r. administrator apostolski powołał do życia Kurie Biskupią. Sprawami szkolnymi zajął się kanclerz Kurii Biskupiej ks. dr Stanisław Kobyłecki. Zabiegał, aby księża proboszczowie przysyłali do kurii wykaz czynnych szkół w obrębie parafii. Zarządził też, aby w każdej szkole uczono religii zgodnie z liczbą godzin przewidzianych w programie katechetycznym. Zawarł umowę z olsztyńskim kuratorium o przyznaniu etatu katechete w sytuacji, gdy uczy ona religii w wymiarze przekraczającym dwadzieścia godzin tygodniowo. Należy podkreślić wielkie zaangażowanie kapłanów uczących religii, gdyż oprócz zajęć duszpasterskich prowadzili około 40—50 godzin katechezy tygodniowo. Z braku kapłanów, ks. Bensch pozwolił włączyć do katechizacji ludzi świeckich, którzy przybyli w ramach powojennych ruchów migracyjnych. Na kursy katechetyczne, organizo-

⁶⁴ WWD 5 (1982), s. 227—229.

⁶⁵ WWD 6 (1984), s. 288.

wane m.in. w Krakowie w 1947 r., wysyłano oprócz kapłanów również katechetki świeckie, a także nauczycieli przedmiotów świeckich, którzy pragnęli uczyć religii. W trosce o nauczanie religii, administrator apostolski powołał 1 września 1947 r. ks. Kobyłeckiego na wizytatora diecezjalnego nauki religii w szkołach podstawowych i średnich. W tym też roku zostało powołanych pięciu wizytatorów okręgowych: ks. Waław Hipsz, ks. Jan Kozakiewicz, ks. Waław Radziwon, ks. Gracjan Rudnicki, ks. Ludwik Werpechowski. 18 lutego 1948 r. ks. Stefan Zajkowski został mianowany generalnym wizytatorem nauki religii i reformatorem ds. szkolnych przy Kurii Biskupiej⁶⁶.

Dnia 3 września 1949 r., na prośbę ks. T. Benscha, przyjeżdża do Olsztyna absolwentka Instytutu Katolickiego we Wrocławiu — Stanisława Łagodzińska. Referat Nauczania Kurii Biskupiej w Olsztynie, którym zaczyna kierować, ma za zadanie przygotowanie szkolenia dla wykwalifikowanych katechetek. Pani Łagodzińska rozpoczyna kursy o charakterze dydaktyczno-metodycznym, których ukończenie upoważnia do nauczania religii w niższych klasach szkoły podstawowej. Katechetkom tym, tzw. pomocnikom parafialnym, podawano na kursach tylko elementarne treści katechetyczne. Pierwszy kurs odbył się w grudniu 1949 r. w Olsztynie i trwał sześć tygodni. Ponadto Stanisława Łagodzińska organizowała odprawy katechetyczne. Poza Olsztynem kursy odbywały się we wszystkich dekanatach i nowicjatch zakonnych. Warunkiem przyjęcia było ukończenie szesnastu lat życia i szkoły podstawowej. Po ukończeniu kursu osoby te otrzymywały misję kanoniczną do przygotowywania dzieci do I Spowiedzi i Komunii św. Zobowiązane były również do ukończenia szkoły średniej i pogłębiania swoich kwalifikacji katechetycznych. Osoby pracujące, które chciały uczyć religii, miały możliwość zdobycia kwalifikacji na kursach dydaktyczno-metodycznych. Taki kurs zorganizowano m.in. w Olsztynie w dniach 3—7 lipca 1950 r. Wzięło w nim udział siedemdziesiąt pań⁶⁷.

Dzięki prowadzonym kursom wzrosła liczba katechetek oraz podniósł się poziom pracy katechetycznej.

Również w celu podwyższenia kwalifikacji katechetek, w latach 1951—1956 przeprowadzono pięcioletni kurs dydaktyczno-metodyczny. Jesienią 1958 r. ks. bp T. Wilczyński przeniósł do Gietrzwałdu z Będkowa k. Trzebnicy Studium Katechetyczno-Wychowawcze, które miało za zadanie przygotowanie nowych pracowników do trudnej i odpowiedzialnej pracy katechetycznej⁶⁸.

Organizowano kursy, zwane odprawami, mające za zadanie pogłębienie u osób już pracujących w katechizacji wiedzy i życia religijnego. Miłym zwyczajem było organizowanie w Gietrzwałdzie „opłatków katechetycznych”, w których brał również udział biskup diecezjalny, a także księża profesorowie seminarium duchownego i pracownicy Kurii Biskupiej⁶⁹.

Dnia 7 września 1968 r. dekretem ks. bpa J. Drzazgi powołano w miejsce Referatu Nauczania, Wydział Nauki Chrześcijańskiej Kurii Biskupiej w Olsztynie. Zadania, jakie stanęły przed wydziałem, były ogromne. Przede wszystkim chodziło

⁶⁶ B. Andrzejak, *Katechizacja ...*, s. 42.

⁶⁷ *WWD* 5 (1950), s. 13.

⁶⁸ *WWD*

⁶⁹ *WWD* 3 (1973), s. 86.

o zapoznanie wszystkich nauczających religii z nowym programem katechetycznym. Najczęstszą formą spotkań były konferencje dekanalne, które odbywały się sześć razy w ciągu roku. Zasadniczo miały one za zadanie informowanie księży o problematyce związanej z nowym programem. Frekwencja i aktywność osób biorących udział w spotkaniach były bardzo wysokie. Wiele uwagi poświęcano wyjaśnianiu nowych podręczników oraz publikacji katechetycznych. W tym miejscu należy wspomnieć o pracy księży wizytatorów, którzy odegrali bardzo ważną rolę w przekazywaniu i utrwalaniu nowego programu. Kładziono duży nacisk także i na podręczniki katechetyczne. Każdy nauczający musiał mieć nowy podręcznik, sporządzać szczegółowe konspekty katechez, a w miarę wydawania podręczników — także każde dziecko nabywało podręcznik⁷⁰.

Konferencje katechetyczne ogólnodiecezjalne odbywały się dwa razy do roku i były poświęcone w całości sprawom katechetycznym. Uczestniczyli w nich wszyscy kapłani pracujący w diecezji warmińskiej oraz, na zaproszenie, katechetki świeckie i zakonne. Na każdej konferencji zaproszeni z całej Polski prelegenci wygłaszali referaty, a po nich następowała dyskusja. Kilkakrotnie prowadzono również lekcje pokazowo-wzorcowe⁷¹.

Niniejszy artykuł stanowi próbę ukazania katechizacji w diecezji warmińskiej w latach 1945—1985. Starano się przedstawić wysiłki rządców diecezji, którzy poprzez swoje rozporządzenia, wskazania i pouczenia dotyczące katechizacji zabiegali o stałe podnoszenie poziomu nauczających, o systematyczne prowadzenie katechezy wśród przedszkolaków, dzieci w szkole podstawowej i młodzieży. Starano się również ukazać trudności, jakie napotymano w diecezji ze strony władz administracyjnych i rządowych, które nie tylko chciały podporządkować sobie katechizację, ale przede wszystkim ją zniszczyć.

DIE KATECHESE IN DER DIÖZESE ERMLAND IN DEN JAHRE 1945—1985

ZUSAMMENFASSUNG

Die Katechese ist die Vorausage des Wortes Gottes aus der heiligen Schrift und Tradition die dem Menschen fast zweitausend Jahre weiter gegeben wird.

Die Aufgabe des anliegenden Artikels ist eine Veröffentlichung der Katechese in der Diözese Ermland in den Jahren 1945—1948. Den 30. März bezeichnen wir als Übernahme der eroberten Gebiete durch den polnischen Staat der Diözese Ermland in den Grenzen des polnischen Staates.

Von Anfang an bemühten sich die Administratoren systematisch um die Steigerung des Bildungsgrades der Vor- und Grundschüler wie auch der Jugend. Zu diesem Anlaß wurden spezielle katechetische Kurse wie auch ein Institut in Gietrzwałd organisiert. Sie bemühten sich auch um eine systematische Ausgabe des Katechismus.

In ihren Pastoralbriefen machten sie sichtbar, daß die Familie der Grundstein der religiösen Erziehung ist. Bei der Verwirklichung der Ziele stießen sie oft auf verschiedene Schwierigkeiten von Seite des Staates wie auch der Regierung, die nicht nur die Katechese sich unterordnen wollte, aber vor allem sie zu zerstören.

⁷⁰ W. Więcek, j.w., s. 85.

⁷¹ Tamże, s. 86.